

Universiteit Utrecht

De rol van Sociale Fobie in de relatie tussen
Ouderlijke Afwijzing en Prosociaal Gedrag op school

Anniek Jonkers

Universiteit Utrecht

Masterthesis Jeugdstudies

Studentnummer: 5785898

Aantal woorden: 5999

Begeleider: Dr. Z. Harakeh

Tweede beoordelaar: Dr. V. P. J. Duindam /

Prof. Dr. W. A. M. Vollebergh

Datum: 20 juni 2017

Samenvatting

Prosociaal gedrag is een beschermende factor voor externaliserend- en antisociaal gedrag, zorgt voor betere schoolprestaties en meer acceptatie door leeftijdsgenootjes wat de kwaliteit van leven bevordert. Onderzoek wijst uit dat opvoeding invloed heeft op de ontwikkeling van prosociale vaardigheden en dat sociale fobie van invloed is op de uiting van deze vaardigheden. Het doel van deze longitudinale studie is om inzicht te krijgen in de relatie tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school en of deze relatie gemedieerd en/of gemodereerd wordt door sociale fobie. Er wordt gebruik gemaakt van data van de TRacking Adolescents' Individual Live Survey (TRAILS). Bij 770 Nederlandse adolescenten van 10-12 jaar ($M=11,01$) is data verzameld via adolescent-rapportage en leerkrachtrapportage. Met lineaire regressieanalyses is vastgesteld dat geen relatie bestaat tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school en geen sprake is van mediatie door sociale fobie. Wel bestaat een interactie-effect van ouderlijke afwijzing en sociale fobie op prosociaal gedrag waaruit blijkt dat ouderlijke afwijzing nauwelijks invloed heeft op prosociaal gedrag van adolescenten met symptomen van sociale fobie. Geconcludeerd kan worden dat de kwetsbaarheid van adolescenten met sociale fobie gering is en voornamelijk afhankelijk is van afwijzing door moeder.

Kernwoorden: ouderlijke afwijzing, prosociaal gedrag, sociale fobie, adolescentie

Abstract

Prosocial behavior is a protective factor for externalizing- and antisocial behavior, provides better school-performance and more acceptance by peers which improved the quality of life. Research indicates that parenting affects the development of social skills, but also that social phobia influences the expression of social skills. The aim of this study is to gain insight into the relation between parental rejection and prosocial behavior at school, and whether this relationship is mediated and/or moderated by social phobia. Data is used from the TRacking Adolescent's Individual Live Survey (TRAILS). Data is collected from 770 Dutch adolescents in the age of 10-12 years old ($M=11.01$) through adolescent-reports and teacher-reports. Linear regression analysis showed that there is no relationship between parental rejection and prosocial behavior at school and that there is no mediation by social phobia. However, an interaction-effect has been found of parental rejection and social phobia on prosocial behavior what means that parental rejection has a slightly influence on prosocial behavior for adolescents with symptoms of social phobia. It can be concluded that the vulnerability of adolescents with social phobia is small and is mainly dependent on mother's rejection.

Key words: parental rejection, prosocial behavior, social phobia, adolescence

De rol van Sociale Fobie in de relatie tussen Ouderlijke Afwijzing en Prosociaal gedrag op School

Het sociale leven van adolescenten speelt zich voornamelijk af op school wat dit een belangrijke plaats maakt voor het ontwikkelen van sociale vaardigheden zoals prosociaal gedrag (Arnett & Hughes, 2012). Prosociaal gedrag is belangrijk voor de ontwikkeling van adolescenten omdat het zorgt voor betere schoolprestaties, meer acceptatie van klasgenoten en leerkrachten en een positief en actief-leerklimaat in de klas (Caprara et al., 2014). De huidige studie richt zich op prosociaal gedrag op school zodat inzicht verkregen kan worden in invloedrijke factoren die hieraan gerelateerd zijn.

Er is empirische evidentie dat ouders van invloed zijn op de ontwikkeling van prosociaal gedrag (Bögels, Van Oosten, Muris, & Smulders, 2001). Hierbij is veelal gekeken naar de bouwstenen van het ouderschap zoals sensitiviteit van de moeder richting het kind (Adam, Gunnar, & Tanaka, 2004), maar niet naar opvoedingsstijlen zoals ouderlijke afwijzing. Om inzicht te verkrijgen in de invloed van ouderlijke afwijzing op prosociaal gedrag op school is het van belang om te weten of deze relatie direct of indirect is, en of bepaalde adolescenten kwetsbaarder zijn. Een mogelijke mediator en/of moderator is 'sociale fobie'. Van alle angststoornissen kent sociale fobie de hoogste prevalentie in de leeftijdsgroep van tien- tot zeventienjarigen en is de meest stabiele angststoornis (Van Oort, Greaves-Lord, Verhulst, Ormel & Huizink, 2009). Mediatie is aannemelijk omdat meermaals is aangetoond dat opvoedingsstijl invloed heeft op de ontwikkeling van angststoornissen (Festa & Ginsburg, 2011; Giaouzi & Giovazolias, 2015; Lieb et al., 2000), maar ook dat sociale fobie gerelateerd is aan het vertonen van prosociaal gedrag (Scharf, Kerns, Rousseau, & Kivenson-Baron, 2016; Stoltenberg, Christ, & Carlo, 2013; Tu & Erath, 2013). Echter is deze mediërende rol van een sociale fobie niet eerder in een design onderzocht. Ook onderzoek naar een modererende rol van een sociale fobie in de relatie van ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag ontbreekt. Het doel van de huidige longitudinale studie is het krijgen van inzicht in de rol van een sociale fobie in de relatie tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school en richt zich specifiek op adolescenten. Wanneer sprake is van mediatie wordt inzichtelijk dat het proces via sociale fobie verloopt terwijl bij het bij moderatie om het samenspel tussen ouderlijke afwijzing en sociale fobie gaat. De thuissituatie en mogelijke kwetsbaarheid voor adolescenten met een sociale fobie zou een prominentere plek moeten krijgen bij interventies zodat prosociaal gedrag kan worden bevorderd.

Ouderlijke afwijzing en sociaal gedrag op school

Onderzoek naar een verband tussen ouderlijke afwijzing en sociaal gedrag op school ontbreekt, hoewel deze relatie wel theoretisch te verklaren valt. Echter blijken de theorieën tegenstrijdig te zijn. Een mogelijke theoretische verklaring die wijst op een negatieve relatie tussen ouderlijke afwijzing en sociaal gedrag op school is de *sociale leertheorie* (Bandura, Ross, & Ross, 1963). Deze theorie veronderstelt dat kinderen sociale strategieën leren door imitatie. Zij observeren gedrag en imiteren dit om hun doelen te bereiken (Bandura et al., 1963). Hierdoor is het aannemelijk dat adolescenten die opgroeien in een gezin met afwijzing de gedragsstrategieën van hun ouders overnemen. Dat wil zeggen dat zij zich wantrouwend opstellen naar anderen, weinig warmte tonen en zich weinig zorgen maken om anderen (Simons, Robertson, & Downs, 1988). Dit maakt aannemelijk dat adolescenten uit een afwijzende opvoedingssituatie minder sociaal gedrag op school vertonen. In tegenstelling tot de *sociale leertheorie* (Bandura et al., 1963) wijst de *Need for Belongingness Theory* van Baumeister en Leary (1995) op een positieve relatie tussen ouderlijke afwijzing en sociaal gedrag op school. Deze theorie is gebaseerd op de *reconnection hypothesis* en stelt dat ieder individu de behoefte heeft om geaccepteerd te worden, ook na het ervaren van afwijzing. Daarnaast veronderstelt de *Need for Belongingness Theory* dat het afwijzen van anderen tegen de diepgewortelde aspecten van het ‘mens zijn’ ingaat. Adolescenten die zijn afgewezen door hun ouders voelen zich schuldig en ervaren empathische pijn wanneer zij anderen afwijzen. Om deze negatieve gevoelens te voorkomen zullen zij leeftijdsgenoten steunen om hen te voorzien in de behoefte naar acceptatie (Baumeister & Leary, 1995). Dit maakt dat ouderlijke afwijzing waarschijnlijk een positieve invloed heeft op sociaal gedrag op school.

De theoretische verklaringen zijn inconsistent en bieden geen duidelijkheid in de relatie tussen ouderlijke afwijzing en sociaal gedrag op school. Daarnaast ontbreekt voor zover bekend empirisch onderzoek naar deze relatie. Wel is onderzoek gedaan naar sensitiviteit in relatie tot sociaal gedrag. Sensitieve-responsiviteit wordt gezien als een primair mechanisme dat gerelateerd is aan hechting tussen ouder en kind (Adam et al., 2004) en wordt gekenmerkt door het accuraat reageren op signalen van het kind (Pelchat, Bisson, Bois, & Saucier, 2003). Aangezien bij ouderlijke afwijzing deze signalen worden afgewezen, en dus geen sprake is van sensitiviteit, is evidentie met betrekking tot sensitieve-responsiviteit en hechting betekenisvol. Longitudinaal onderzoek naar de invloed van sensitiviteit van moeders op sociaal gedrag van kinderen, wijst uit dat sensitiviteit een voorspeller is van

meer prosociaal gedrag op negen-, twaalf- en vijftienjarige leeftijd (Laible, Carlo, Davis & Karahunta, 2016). Ook is met cross-sectioneel onderzoek een verband aangetoond tussen veilige hechting en het beschikken over betere sociale vaardigheden om met leeftijdsgenoten om te gaan, in tegenstelling tot het hebben van een onveilige hechting. Hetzelfde onderzoek toont aan dat leerlingen met een onveilige hechting zichzelf als minder prosociaal beoordelen (Scharf et al., 2016). Deze empirische evidentie maakt een negatieve relatie aannemelijk.

Sociale fobie als mediator

De huidige studie richt zich onder andere op het mediërende effect van sociale fobie op de relatie tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school. Deze relatie is niet eerder onderzocht maar valt wel te verklaren. Zo kan de relatie tussen ouderlijke afwijzing en het ontstaan van een sociale fobie verklaard worden door de *Parental acceptance-rejection theory* (Rohner, 2008). Volgens deze theorie heeft ouderlijke afwijzing invloed op de mentale representatie van 'het zelf' van het kind. Hierdoor voelen kinderen zich verwaarloosd, niet geliefd en niet gewaardeerd (Giaouzi & Giovazolias, 2015) wat tot angstgevoelens zoals sociale fobie leidt (Rohner, 2008). Cross-sectioneel onderzoek onder kinderen van zeven tot twaalf jaar toont een positieve relatie tussen ouderlijke afwijzing en sociale fobie (Festa & Ginsburg, 2011). De positieve relatie wordt bevestigd in een longitudinale studie onder 1047 veertien tot zeventienjarigen (Lieb et al., 2000). Een cross-sectionele studie vindt echter geen significante verschillen tussen een groep met adolescenten met een sociale fobie, en een controlegroep zonder sociale fobie (Bögels et al., 2001).

Naast de invloed van ouderlijke afwijzing op sociale fobie is het aannemelijk dat sociale fobie ook van invloed is op prosociaal gedrag op school. Volgens de *cognitieve stress-vermijdingstheorie* (Borkovec, Alcaine, & Behar, 2004) roept stress een cognitieve vermijdingsreactie op omdat bedreigingen worden gesignaleerd. Door het vermijden van de situaties die deze bedreigingen vormen, wordt voorkomen dat een individu emotioneel reageert, zoals het ervaren van stress (Newman, Llera, Erickson, Przeworski, & Castonguay, 2013). Sociaal-angstigen zullen daarom sociale situaties vermijden en minder vaak spontaan prosociaal gedrag vertonen. Ook empirische evidentie wijst op een negatieve relatie. Cross-sectioneel onderzoek wijst uit dat wanneer sociaal-angstige kinderen om hulp worden gevraagd door klasgenootjes minder geneigd zijn tot prosociale acties (Scharf et al., 2016). Ook onder oudere adolescenten ($M=20.76$) wordt in een cross-sectionele studie een negatief verband gevonden (Stoltenberg et al., 2013). Cross-sectioneel onderzoek onder 129

Amerikaanse basisschoolleerlingen naar de relatie tussen verlegenheid en prosociaal gedrag wijst ook op een negatieve relatie (Tu & Erath, 2013).

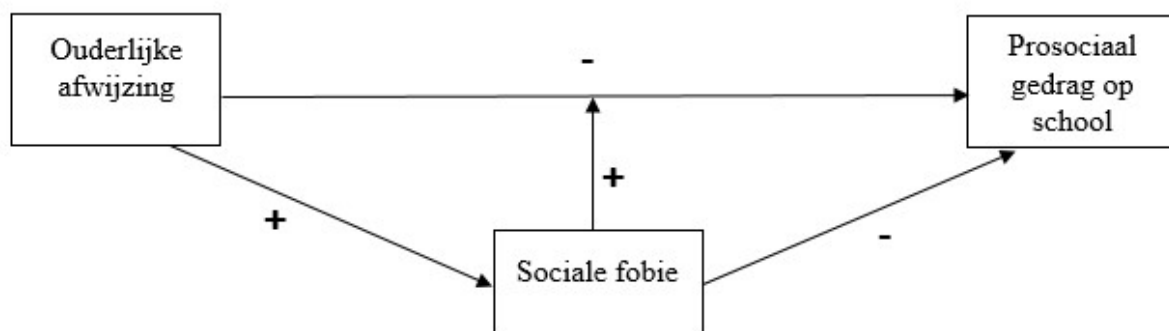
Sociale fobie als moderator

Hoewel sociale fobie een mediator kan zijn in de relatie tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school kan deze ook een moderator zijn. Een interactie-effect kan verklaard worden door de integratie van de *zelfpresentatietheorie* (Leary, Kowalski, & Campbell, 1988) en de *zelfeffectiviteitstheorie* (Bandura, 1977). Volgens de *zelfpresentatietheorie* wordt het beeld dat een individu heeft van zichzelf, gevormd door de reacties van de omgeving (Leary et al., 1988). Bij sociaal-angstigen is sprake van *negatieve zelfevaluatie*. Zij hebben een ideaalbeeld van hoe zij zich dienen te gedragen ten opzichte van anderen, maar zijn tegelijkertijd bang dat zij daartoe niet in staat zijn (Maddux, Norton, & Leary, 1988). De *zelfeffectiviteitstheorie* stelt dat motivatie voor gedrag voortkomt uit het gevoel van bekwaamheid dat een individu heeft om een handeling succesvol te verrichten. Hoe bekwaamer een individu zich voelt, hoe gemotiveerder hij is om de handeling te verrichten (Bandura, 1977). Doordat bij sociaal-angstigen sprake is van *negatieve zelfevaluatie* en zij daardoor het idee hebben dat zij niet bekwaam zijn om zich naar de norm van sociale interactie te gedragen, zullen zij minder gemotiveerd zijn om prosociaal gedrag te vertonen (Maddux et al., 1988). Sociaal-angstigen die in een omgeving opgroeien waarbij hun negatieve beeld continu wordt bevestigd, doordat zij bijvoorbeeld afgewezen worden, zullen minder gemotiveerd zijn tot prosociaal gedrag dan niet sociaal-angstigen.

Het interactie-effect van een sociale fobie is nog niet onderzocht voor ouderlijke afwijzing of onder adolescenten. Wel bestaat consistente empirische evidentie over een modererende rol van sociale fobie tussen sociale afwijzing en prosociaal gedrag bij studenten. Uit cross-sectioneel onderzoek onder 31 studenten ($M=19.11$ jaar) komt naar voren dat sociaal-angstigen minder goed in staat zijn om prosociaal gedrag te vertonen naar aanleiding van sociale afwijzing dan niet sociaal-angstigen (Mallot, Maner, DeWall, & Schmidt, 2009). Ook een experiment onder 34 studenten vindt dat studenten met sociale fobie na sociale afwijzing minder prosociaal gedrag vertonen dan studenten zonder sociale fobie (Maner, DeWall, Baumeister, & Schaller, 2007). Zowel theorie en empirie wijzen op een negatief interactie-effect van sociale fobie in de relatie tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school.

Huidige studie

De huidige longitudinale studie richt zich op de volgende onderzoeksvraag: Is er een relatie tussen ouderlijke afwijzing en pro sociaal gedrag op school en wordt deze relatie gemedieerd en/of gemodereerd door een sociale fobie? (Figuur 1). De hoofdvraag is gesplitst in drie deelvragen: (1) ‘Wat is de relatie tussen ouderlijke afwijzing en pro sociaal gedrag op school?’. Hierbij wordt op basis van de *sociale leertheorie* een negatieve relatie verwacht. (2) Wordt de relatie tussen ouderlijke afwijzing en pro sociaal gedrag gemedieerd door sociale fobie? Hierbij wordt op basis van de *Parental acceptance-rejection theory* een positieve relatie verwacht tussen ouderlijke afwijzing en sociale fobie en op basis van de *cognitieve stress-vermijdingstheorie* een negatieve relatie tussen sociale fobie en pro sociaal gedrag op school. En (3) wordt de relatie tussen ouderlijke afwijzing en pro sociaal gedrag op school gemodereerd door sociale fobie? Hierbij wordt verwacht dat de relatie tussen ouderlijke afwijzing en pro sociaal gedrag op school sterker is voor adolescenten met een sociale fobie dan voor studenten zonder sociale fobie en dat zij dus minder pro sociaal gedrag op school vertonen. Deze hypothese is gebaseerd op de *zelfpresentatietheorie* en de *zelfeffectiviteitstheorie*.

Figuur 1. Onderzoeksmodel: Sociale fobie als mediator en/of moderator

Methode

Steekproef en Procedure

Bij dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de data van de TRacking Adolescents' Individual Live Survey (TRAILS). Deze longitudinale studie monitort de mentale en fysieke gezondheid van jongeren in de vroege adolescentiefase tot in de jong volwassenheid. Momenteel hebben zes metingen plaatsgevonden, waarvan de eerste drie zullen worden gebruikt. De data van het eerste meetmoment (T1) is verzameld in maart 2001 tot juli 2002 ($N=2230$, $M=11.09$, $SD=0.55$), de data van het tweede meetmoment (T2) in september 2003

tot december 2004 ($N=2149$, $M=13.56$, $SD=0.53$) en de data van het derde meetmoment (T3) in september 2005 tot augustus 2007 ($N=1816$, $M=16.27$, $SD=0.71$) (Van Leeuwen et al., 2011). De respondenten zijn geworven in vijf stedelijke en landelijke gemeenten in de drie noordelijke provincies van Nederland. Deze gemeenten zijn benaderd om naam- en adresgegevens vrij te geven van inwoners geboren tussen 1989 en 1991. Dit leverde 3483 namen op. Daarnaast zijn 135 basisscholen gevraagd voor deelname waarvan 122 scholen toestemden. Op deze scholen zaten 3145 leerlingen die geboren zijn tussen 1989 en 1991. Daarna ontvingen de ouders en kinderen een informatiefolder en werd gebruik gemaakt van actieve toestemming van zowel ouder als kind. Van de 3145 leerlingen namen 705 leerlingen geen deel aan het onderzoek door non-respons of overige onbekende redenen. Daarnaast zijn 210 kinderen uitgesloten door taalproblemen en onbekwaamheid bij zichzelf en/of hun ouders (Veenstra, Lindenberg, Verhulst, & Ormel, 2009). De studie is goedgekeurd door de centrale medisch ethische commissie (Van Oort et al., 2009).

Data is verzameld bij adolescenten en leerkrachten. Adolescenten hebben op school vragenlijsten ingevuld onder begeleiding van minstens één TRAILS-assistent. De leerkrachten hebben een vragenlijst ingevuld voor het vaststellen van prosociaal gedrag op school (Oldehinkel, Veenstra, Ormel, De Winter, & Verhulst, 2006). De analyses van de huidige studie zijn uitgevoerd met een substeekproef van 770 adolescenten. Deze steekproef is tot stand gekomen nadat respondenten met missings op prosociaal gedrag op school (T1 en T3) zijn verwijderd uit de dataset ($n=1460$). Er zijn veel missings op deze variabelen omdat leerkrachten een te hoge werkdruk ervoeren waardoor zij geen tijd hadden om de vragenlijsten in te vullen (Amone-P'Olak et al., 2009). Uit een attritie-analyse blijkt dat de adolescenten met missings door leerkrachtrapportage niet significant verschillen op ouderlijke afwijzing (T1), sociale fobie (T1, T2 en T3), sociaaleconomische-status, etniciteit, het aantal ouders in het gezin en sekse van de adolescenten waarvan wel data beschikbaar is. De substeekproef bestaat voor 53.5% uit meisjes ($n=413$) en zijn gemiddelde 11.01 jaar oud ($SD=0.53$). Van de respondenten groeit 87.2% op bij twee ouders ($n=668$) en gaat 5.2% naar het speciaal onderwijs ($n=40$). De etnische achtergrond is overwegend Nederlands (89.4%, $n=688$).

Meetinstrumenten

Ouderlijke afwijzing. Ouderlijke afwijzing is gemeten op T1 door adolescent-rapportage met behulp van de vragenlijst 'Egna Minnen Beträffande Uppfostran' die is

aangepast voor kinderen (EMBU-C; Markus, Lindhout, Boer, Hoogendijk, & Arrindell, 2003). De subschaal ouderlijke afwijzing is gemeten met 17 items voor zowel vader en moeder waarop door de adolescenten gescoord kan worden met 1='nee, nooit', 2='ja, soms', 3='ja, vaak' en 4='ja, bijna altijd'. Een voorbeeld van een item is: 'Krijg jij van je vader/moeder overal de schuld van?'. Een hoge score op deze schaal betekent dat de adolescent een hogere mate van ouderlijke afwijzing ervaart. De betrouwbaarheid van het meten van ouderlijke afwijzing totaal, afwijzing door vader en afwijzing door moeder met deze vragenlijst is hoog (respectievelijk $\alpha=.91$, $\alpha=.84$, $\alpha=.85$). In de analyses zal ouderlijke afwijzing als één variabele worden beschouwd die bestaat uit afwijzing door vader en afwijzing door moeder. Field (2013) stelt dat variabelen mogen worden samengevoegd tot één variabele wanneer zij hoger dan .80 correleren. Ondanks de lage correlatie ($r=.67$) worden afwijzing door vader en moeder toch samengevoegd zodat eenzelfde procedure wordt gehanteerd als in voorgaand onderzoek (Oldehinkel et al., 2006; Veenstra et al., 2009).

Prosociaal gedrag op school. Prosociaal gedrag op school is gemeten op T1, T2 en T3 aan de hand van leerkrachtrapportage. Hiervoor is de Prosocial Behavior Questionnaire gebruikt die spontane vormen van sociaal gedrag op school meet (Tremblay, Vitaro, Gagnon, Piche, & Royer, 1992). Op deze vragenlijst kunnen leerkrachten bij elf stellingen aangeven in hoeverre gedrag van toepassing is op de adolescent, zoals 'Deze leerling probeert een ruzie of geschil te stoppen'. De antwoordcategorieën zijn: 1='nooit', 2='bijna nooit', 3='soms', 4='bijna altijd', 5='altijd'. Twee items dienen te worden omgepoold. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer sociaal gedrag de adolescent vertoont op school. De betrouwbaarheid is hoog ($\alpha=.93$).

Sociale fobie. Symptomen van sociale fobie bij adolescenten op T2 zijn gemeten aan de hand van zelfrapportage met de Revised Child Anxiety and Depression Scale (RCADS; Chorpita, Yim, Moffitt, Umemoto, & Francis, 2000). Deze vragenlijst bevat 47 items met 9 items voor de subschaal sociale fobie (Ferdinand, Van Lang, Ormel, & Verhulst, 2006). Deze items kunnen beantwoord worden met de antwoordcategorieën 0='nooit', 1='soms', 2='vaak' en 3='altijd'. Een voorbeeld van een item is: 'Ik maak me zorgen dat ik misschien stom lijkt'. Een hoge score betekent dat de adolescent meer symptomen van een sociale fobie ervaart dan adolescenten met een lage score. De subschaal sociale fobie geeft een hoge betrouwbaarheid ($\alpha=.78$).

Controlevariabelen. Literatuur wijst op een sekseverschil voor sociale fobie (Ranta et al., 2007) en sociaal gedrag (Eagly, 2009) waarbij meisjes hoger scoren. Daarom is sekse in dit onderzoek meegenomen een dichotome controlevariabele met meisjes als

referentiecategorie. Ook zijn aanwijzingen voor een verschil in prosociaal gedrag wanneer gekeken wordt naar leeftijdsgroepen (Eisenberg, Cumberland, Guthrie, Murphy & Shepard, 2005). Leeftijd is daarom meegenomen als een continue controlevariabele. Mocht blijken dat leeftijd of sekse niet correleert met de uitkomstvariabele, prosociaal gedrag op school (T3), zal deze alsnog niet meegenomen worden als controlevariabele.

Data-analyse

Voor de data-analyse wordt gebruik gemaakt van IBM SPSS Statistics versie 24 (IBM-corporation, 2016). Als voorbereiding is de data opgeschoond door te controleren op missings en uitbijters. De missings op ouderlijke afwijzing ($n=5$) en sociale fobie ($n=7$) worden in de analyses behandeld met de optie Listwise Deletion. Bij controle op uitbijters zijn 28 mogelijke uitbijters gevonden. Deze bleken niet afwijkend te zijn waardoor ze zijn behouden. Beschrijvende statistieken (gemiddelden, standaarddeviaties, minimale en maximale scores) worden geanalyseerd om te bekijken hoe de steekproef op de verschillende schalen scoort. Ook wordt een correlatieanalyse uitgevoerd. Ouderlijke afwijzing, prosociaal gedrag op school, sociale fobie en leeftijd worden geanalyseerd met behulp van Pearson correlaties en sekse met een point-biserial correlatie.

De relatie tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school en een mogelijk mediatie- en/of interactie-effect door sociale fobie worden geanalyseerd aan de hand van lineaire regressieanalyses. Voordat lineaire regressieanalyses uitgevoerd mogen worden, moet aan vier assumpties worden voldaan: een lineair verband tussen ouderlijke afwijzing (T1) en prosociaal gedrag op school (T3), normaliteit van de residuen, multicollineariteit en homoscedasticiteit. Deze assumpties worden niet geschonden.

Het mediatie-effect wordt getoetst met de drie stappen van Baron en Kenny (1986). De eerste stap bestudeert of ouderlijke afwijzing (T1) een voorspeller is van prosociaal gedrag op school (T3), de tweede stap of ouderlijke afwijzing (T1) een voorspeller is van sociale fobie (T2) en de derde stap of sociale fobie (T2) een voorspeller is van prosociaal gedrag op school (T3) en of er sprake is van volledige/partiële mediatie. Mocht blijken dat het hoofdeffect niet significant is, kan er geen sprake zijn van mediatie (Baron & Kenny, 1986). Wel kan sprake zijn van een indirect effect van ouderlijke afwijzing op prosociaal gedrag op school via sociale fobie (Hayes, 2009). Voor alle stappen geldt dat eerst een analyse wordt gedaan met enkel de voorspeller en de uitkomstvariabele en daarna dezelfde analyse met daarin de controlevariabelen. Zo wordt de eerste stap gecontroleerd voor prosociaal gedrag op school

(T1), de tweede stap voor sociale fobie (T1) en de derde stap voor ouderlijke afwijzing (T1) en prosociaal gedrag op school (T1 en T2). Om te bepalen of er sprake is van partiële of volledige mediatie wordt gecontroleerd voor prosociaal gedrag op school (T1 en T2) en sociale fobie (T2). Bij een correlatie tussen leeftijd en/of sekse met prosociaal gedrag (T3) zullen ook alle analyses hiervoor gecontroleerd worden.

Het interactie-effect wordt ook geanalyseerd aan de hand van een lineaire regressieanalyse. Hierbij worden ouderlijke afwijzing (T1), sociale fobie (T1) en de interactieterm ouderlijke afwijzing*sociale fobie (T1) geanalyseerd als voorspellers van prosociaal gedrag op school (T3). Daaropvolgend wordt dezelfde analyse nogmaals uitgevoerd maar dan gecontroleerd voor prosociaal gedrag op school (T1) en bij sprake van correlatie ook voor leeftijd en/of sekse. Bij deze analyse wordt gebruik gemaakt van gecentreerde variabelen zodat er geen sprake is van multicollineariteit.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

In Tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken voor ouderlijke afwijzing, prosociaal gedrag op school en sociale fobie opgenomen. Op T1 scoren de adolescenten op de variabele ouderlijke afwijzing gemiddeld 1.49 op een schaal van 1 tot 4, wat weinig ouderlijke afwijzing betekent. Voor prosociaal gedrag op school geldt een gemiddelde score van 3.42 (T1), 3.31 (T2) en 3.22 (T3) op een schaal van 1 tot 5. Dat wil zeggen dat de adolescenten ‘soms’ of ‘bijna altijd’ prosociaal gedrag vertonen. De ervaren symptomen van sociale fobie zijn gemiddeld erg laag. Op een schaal van 0 tot 3 wordt gemiddeld 0.82 (T1) en 0.73 (T2) gescoord.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken voor ouderlijke afwijzing, prosociaal gedrag op school en sociale fobie

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Ouderlijke afwijzing T1	765	1.49	0.31	1.00	3.03
Prosociaal gedrag T1	770	3.42	0.67	1.18	5.00
Prosociaal gedrag T2	514	3.31	0.65	1.45	5.00
Prosociaal gedrag T3	770	3.22	0.68	1.27	5.00
Sociale fobie T1	765	0.82	0.43	0.00	2.67
Sociale fobie T2	763	0.73	0.48	0.00	2.56

Noot. N = aantal respondenten; M = gemiddelde; SD = standaarddeviatie; Min = minimale score; Max = maximale score.

In Tabel 2 zijn de correlaties zichtbaar ($N=492$). Ouderlijke afwijzing op T1 correleert negatief met prosociaal gedrag op school (T1, T2, en T3) en positief met sociale fobie (T1 en T2). Dit betekent dat ouderlijke afwijzing zorgt voor minder prosociaal gedrag op school en meer sociale fobie. Prosociaal gedrag op school (T3) correleert positief met prosociaal gedrag op school op voorgaande meetmomenten, maar ook positief met sociale fobie (T2 en T3). Sociale fobie (T2) correleert positief met prosociaal gedrag (T2 en T3). Leeftijd correleert met ouderlijke afwijzing (T1) en prosociaal gedrag op school (T2) maar niet met prosociaal gedrag op school (T3). Sekse correleert positief met ouderlijke afwijzing (T1). De andere variabelen, behalve leeftijd, correleren negatief met sekse. Hierdoor zullen de analyses niet gecontroleerd worden voor leeftijd maar wel voor sekse.

Tabel 2

Samenvatting correlaties voor ouderlijke afwijzing, prosociaal gedrag op school, sociale fobie, leeftijd en sekse

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Ouderlijke afwijzing T1	-								
2. Prosociaal gedrag T1	-.22***	-							
3. Prosociaal gedrag T2	-.14**	.37***	-						
4. Prosociaal gedrag T3	-.12*	.37***	.29***	-					
5. Sociale fobie T1	.43***	.05	.02	.07	-				
6. Sociale fobie T2	.11*	.20***	.17***	.22***	.49***	-			
7. Sociale fobie T3	.03	.19***	.14**	.19***	.40***	.59***	-		
8. Leeftijd T1	-.10*	.09*	.01	.07	-.04	.07	.08	-	
9. Sekse ^A	.18***	-.30***	-.32***	-.29***	-.16***	-.25***	-.26***	.04	-

(Referentie = meisje)

Noot. ^A = point-biserial correlatie.

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Lineaire regressieanalyse ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school gemedieerd door sociale fobie

Mediatie is getoetst met de drie stappen van Baron en Kenny (1986). Ten eerste is gekeken of een relatie bestaat tussen ouderlijke afwijzing (T1) en prosociaal gedrag op school (T3). Hiervoor is een ongecontroleerde en gecontroleerde lineaire regressieanalyse uitgevoerd (respectievelijk model 1 en model 2). De uitkomsten staan weergegeven in Tabel 3. Voor

beide modellen wordt geen significante relatie gevonden tussen ouderlijke afwijzing (T1) en prosociaal gedrag (T3).

Tabel 3

Lineaire regressie voor de voorspelling van prosociaal gedrag op school (T3) door ouderlijke afwijzing (T1)

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>R</i> ²
Model 1				.001
Ouderlijke afwijzing T1	-.08	0.08	-.04	
Model 2				.149
Ouderlijke afwijzing T1	.11	0.08	.05	
Prosociaal gedrag T1	.30	0.04	.29***	
Sekse (referentie = meisjes)	-.26	0.05	-.19***	

Noot. *N* = 765. *** *p* < .001.

Ten tweede is gekeken of een relatie bestaat tussen ouderlijke afwijzing (T1) en sociale fobie (T2). De resultaten van de lineaire regressieanalyse tussen ouderlijke afwijzing op T1 en sociale fobie op T2 (model 1) en het gecontroleerde model (model 2) zijn opgenomen in Tabel 4. Alleen in het ongecontroleerde model wordt een positief significante relatie gevonden. Dat wil zeggen dat een hoge mate van ouderlijke afwijzing ruim twee jaar later voor meer symptomen van sociale fobie zorgt. Het gecontroleerde model is niet significant.

Tabel 4

Lineaire regressie voor de voorspelling van sociale fobie (T2) door ouderlijke afwijzing (T1)

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>R</i> ²
Model 1				.013
Ouderlijke afwijzing T1	.18	0.06	.11**	
Model 2				.291
Ouderlijke afwijzing T1	-.08	0.05	-.05	
Sociale fobie T1	.55	0.04	.49***	
Sekse (referentie = meisjes)	-.18	0.03	-.19***	

Noot. *N* = 758. ** *p* < .01; *** *p* < .001.

Bij de derde stap van Baron en Kenny (1986) worden de relatie van sociale fobie (T2) op prosociaal gedrag (T3) en partiële/volledige mediatie getoetst met een lineaire regressieanalyse. De relatie tussen sociale fobie op T2 en prosociaal gedrag op school op T3

(model 1), en wanneer deze gecontroleerd wordt voor ouderlijke afwijzing (T1), prosociaal gedrag (T1 en T2) en sekse (model 2), is in beide modellen positief significant. Dat wil zeggen dat het ervaren van meer symptomen van sociale fobie leidt tot meer prosociaal gedrag op school. De directe relatie tussen ouderlijke afwijzing op T1 en prosociaal gedrag op school op T3 waarbij gecontroleerd wordt voor sociale fobie (T2), prosociaal gedrag op school (T1 en T2) en sekse is niet significant (model 2). De resultaten van deze analyse zijn opgenomen in Tabel 5. Naar aanleiding van de stappen van Baron en Kenny (1986) kan geconcludeerd worden dat er in het gecontroleerde model geen sprake is van mediatie of een indirect effect. Voor het ongecontroleerde model geldt een indirect effect van ouderlijke afwijzing (T1) op prosociaal gedrag op school (T3) via sociale fobie (T2).

Tabel 5

Lineaire regressie voor de voorspelling van prosociaal gedrag op school (T3) door sociale fobie (T2) en ouderlijke afwijzing (T1)

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>R</i> ²
Model 1				.052
Sociale fobie T2	.33	0.06	.23***	
Model 2				.201
Sociale fobie T2	.18	0.06	.12**	
Ouderlijke afwijzing T1	-.06	0.09	-.03	
Prosociaal gedrag T1	.25	0.05	.24***	
Prosociaal gedrag T2	.16	0.05	.15**	
Sekse (referentie = meisjes)	-.17	0.06	-.12**	

Noot. *N* = 509. ** *p* < .01; *** *p* < .001.

Lineaire regressieanalyse ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school gemodereerd door sociale fobie

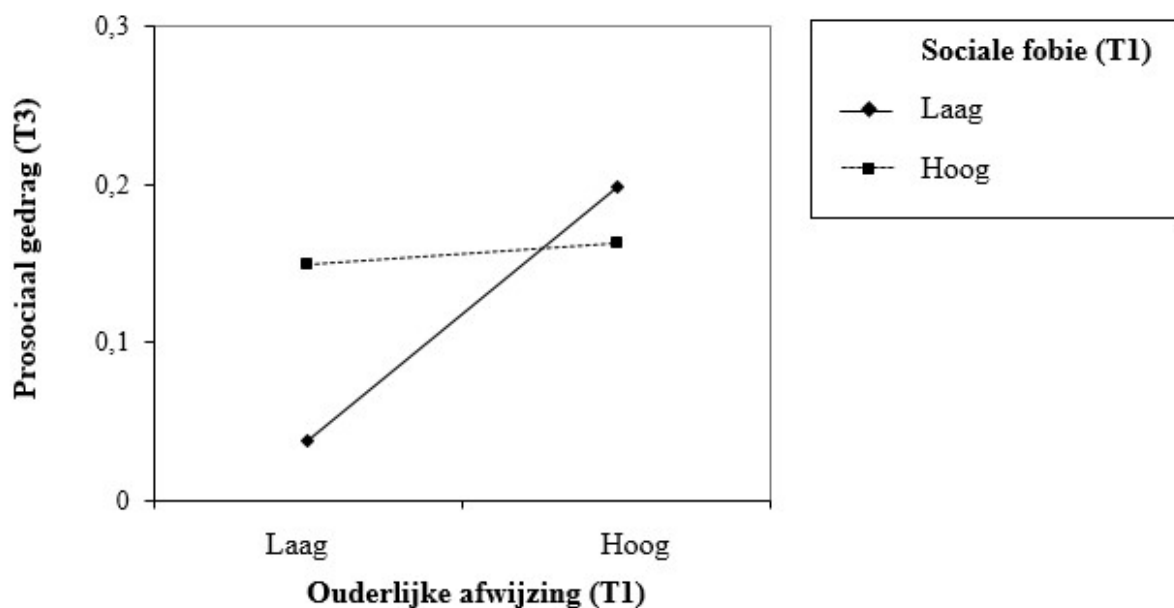
De resultaten van de lineaire regressieanalyse met ouderlijke afwijzing (T1), sociale fobie (T1) en de interactieterm ouderlijke afwijzing*sociale fobie als voorspellers van prosociaal gedrag op school (T3) en het gecontroleerde model zijn opgenomen in Tabel 6 (respectievelijk model 1 en model 2). In model 2 is het interactie-effect significant. Uit Figuur 2 is op te maken dat ouderlijke afwijzing weinig tot geen invloed heeft op het prosociale gedrag van adolescenten met veel symptomen van sociale fobie. Voor adolescenten met minder symptomen van sociale fobie zorgt ouderlijke afwijzing voor meer prosociaal gedrag dan bij niet sociaal-angstigen met minder ouderlijke afwijzing.

Tabel 6

Uitkomsten lineaire regressieanalyse voor de voorspelling van prosociaal gedrag op school (T3) door ouderlijke afwijzing (T1), sociale fobie (T1) en de interactieterm ouderlijke afwijzing*sociale fobie

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	<i>R</i> ²
Model 1				.018
Ouderlijke afwijzing T1	-.15	0.09	-.07	
Sociale fobie T1	.21	0.06	.13**	
Ouderlijke afwijzing T1 *Sociale fobie T1	-.28	0.14	-.08	
Model 2				.154
Ouderlijke afwijzing T1	.14	0.09	.06	
Sociale fobie T1	.04	0.06	.03	
Ouderlijke afwijzing T1 *Sociale fobie T1	-.28	0.13	-.08*	
Prosociaal gedrag T1	.29	0.04	.29***	
Sekse (referentie = meisjes)	-.26	0.05	-.19***	

Noot. *N* = 765. * *p* < .05; ** *p* < .01; *** *p* < .001.

Figuur 2. Interactie-effect van sociale fobie (T2) op de relatie tussen ouderlijke afwijzing (T1) en prosociaal gedrag op school (T3) met gecentreerde variabelen.

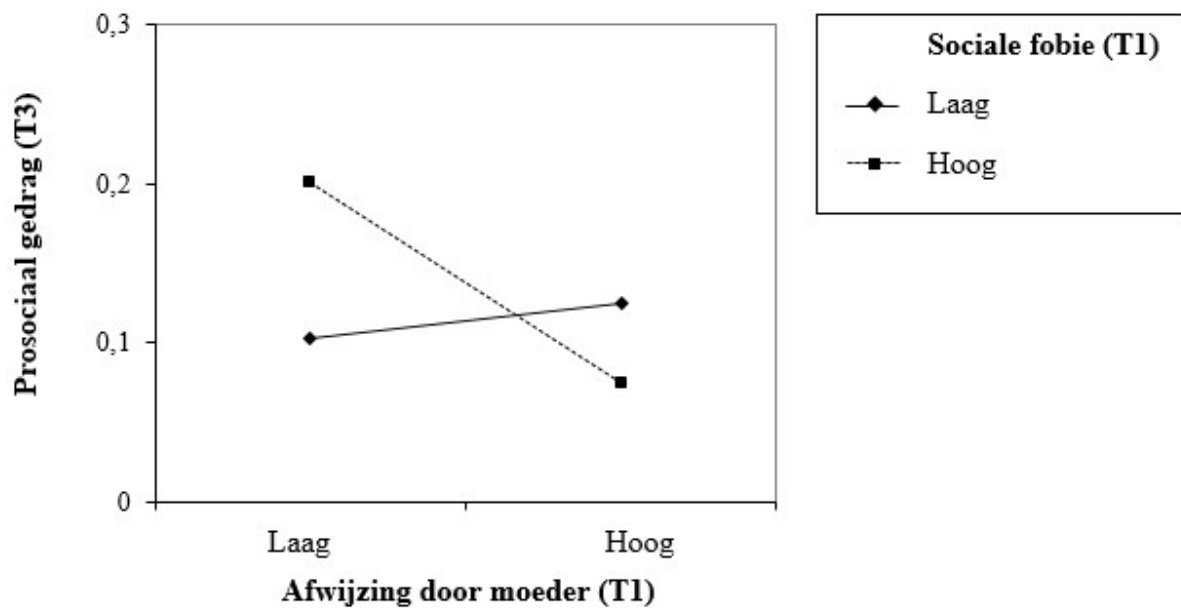
Additionele analyse

Omdat afwijzing door vader en afwijzing door moeder ondanks de lage correlatie ($r=.67$) toch zijn samengevoegd tot één variabele, worden de analyses herhaald maar dan voor afwijzing door vader en afwijzing door moeder afzonderlijk. Hiervoor is eenzelfde procedure gehanteerd als bij voorgaande analyses.

De stappen van Baron en Kenny (1986) wijzen op enkele afwijkende resultaten dan de analyses met ouderlijke afwijzing als één variabele. Afwijzing door vader (T1) blijkt een significante voorspeller van prosociaal gedrag op school (T3) wanneer gecontroleerd wordt voor afwijzing door moeder (T1), prosociaal gedrag op school (T1) en sekse ($N=676$, $B=.22$, $SE=0.10$, $\beta=.11$, $p<.05$). De positieve relatie wil zeggen dat afwijzing door vader zorgt voor meer prosociaal gedrag op school. De relatie tussen afwijzing door vader of moeder en sociale fobie blijkt niet significant (respectievelijk $N=671$, $B=-.09$, $SE=0.07$, $\beta=.11$, $p=.16$; $N=671$, $B=.03$, $SE=0.06$, $\beta=.02$, $p=.66$). De positieve relatie tussen sociale fobie (T2) en prosociaal gedrag op school (T3) is wel significant na controle voor afwijzing door vader en moeder (T1), prosociaal gedrag op school (T1 en T2) en sekse ($N=450$, $B=.14$, $SE=0.07$, $\beta=.10$, $p<.05$). Dat wil zeggen dat meer symptomen van sociale fobie zorgen voor meer prosociaal gedrag op school. Geconcludeerd kan worden dat zowel voor vader als moeder geen sprake is van mediatie of een indirect effect. Voor de ongecontroleerde modellen wordt wel een indirect effect gevonden voor afwijzing door vader of moeder en prosociaal gedrag op school via sociale fobie.

Een interactie-effect van ouderlijke afwijzing (T1) en sociale fobie (T2) op prosociaal gedrag op school (T3) wordt alleen gevonden voor afwijzing door moeder ($N=676$, $B=.25$, $SE=0.13$, $\beta=-.08$, $p<.05$) en niet voor afwijzing door vader ($N=676$, $B=-.13$, $SE=0.14$, $\beta=-.04$, $p=.33$). Dat wil zeggen dat afwijzing door moeder weinig invloed heeft op het prosociaal gedrag van adolescenten met weinig symptomen van sociale fobie, maar wel minder prosociaal gedrag bij adolescenten met veel symptomen van sociale fobie veroorzaakt (Figuur 3).

Figuur 3. Interactie-effect van sociale fobie (T2) op de relatie tussen afwijzing door moeder (T1) en sociaal gedrag op school (T3) met gecentreerde variabelen.

Discussie

Het doel van deze studie was om te onderzoeken of een relatie bestaat tussen ouderlijke afwijzing en sociaal gedrag op school en of deze gemedieerd of gemodereerd wordt door sociale fobie. Er blijkt geen significante relatie te bestaan tussen ouderlijke afwijzing en sociaal gedrag op school vier en een half jaar later. Sociale fobie kan dus geen mediator zijn, maar blijkt ook geen indirect effect te veroorzaken. Wel blijkt sociale fobie een moderator. Hieruit blijkt dat een lage mate van ouderlijke afwijzing en het ervaren van meer symptomen van sociale fobie leidt tot meer sociaal gedrag op school dan voor adolescenten die weinig ouderlijke afwijzing en weinig symptomen van sociale fobie ervaren.

Ouderlijke afwijzing als voorspeller van sociaal gedrag op school

De eerste hypothese waarbij een negatief verband verwacht werd tussen ouderlijke afwijzing en sociaal gedrag op school vier en een half jaar later is niet bevestigd. Deze relatie blijkt niet significant. Dit zou verklaard kunnen worden doordat in voorgaand onderzoek (Laible et al., 2016; Scharf et al., 2016) gekeken is naar de invloed van hechting in plaats van ouderlijke afwijzing op sociaal gedrag waardoor deze onderzoeken niet kunnen worden vergeleken met de huidige studie.

Wel wordt een positief significante relatie gevonden tussen afwijzing door vader en prosociaal gedrag op school vier en een half jaar later. Dat wil zeggen dat afwijzing door vader leidt tot meer prosociaal gedrag op school. Dit is tegengesteld aan de verwachting van een negatieve relatie. Dit kan verklaard worden door een kanttekening bij de *reconnection hypothesis* (Baumeister & Leary, 1995). Deze hypothese stelt dat sociale uitsluiting zorgt voor een sterke motivatie om sociale aansluiting te zoeken bij anderen. Echter gaat deze hypothese alleen op bij een lage mate van afwijzing. Weinig afwijzing oefent geen invloed uit op het beeld dat individuen hebben van sociale interactie (Maner et al., 2007). De ervaren ouderlijke afwijzing in de steekproef is laag waardoor de adolescenten waarschijnlijk een positief beeld hebben van sociale interactie en dus gemotiveerd zijn om aansluiting te vinden bij anderen. Een hoge mate van afwijzing leidt mogelijk wel tot minder prosociaal gedrag.

Waarom de positieve relatie niet bij afwijzing door moeder wordt gevonden kan verklaard worden doordat frequentie van ouderlijke afwijzing is gemeten en niet de intensiteit. De gemiddelde score voor de frequentie van afwijzing door vader en moeder verschillen niet significant van elkaar. Dit neemt niet weg dat de impact van afwijzing door vader groter kan zijn dan de impact van afwijzing door moeder. Aangezien vaders een hardere opvoedingsstijl hanteren dan moeders (Shek, 2000) is het aannemelijk dat deze meer impact heeft op variabelen zoals prosociaal gedrag.

Om voorgaande verklaringen voor het vinden van een positieve relatie enkel na afwijzing door vader te toetsen is het van belang om een steekproef te analyseren waarbij sprake is van hogere scores op ouderlijke afwijzing. Daarnaast kan het maken van onderscheid in frequentie en intensiteit uitwijzen of ouders significant van elkaar verschillen en welke invloed dit heeft.

Sociale fobie als mediator in de relatie tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school

De tweede hypothese veronderstelde een mediërend effect van sociale fobie in de relatie tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school. Aangezien geen sprake is van een directe relatie kan sociale fobie geen mediator zijn. Hiermee wordt de hypothese verworpen. Voorgaand onderzoek is inconsistent. Het onderzoek van Lieb en collega's (2000) vindt een positieve relatie tussen ouderlijke afwijzing en sociale fobie, meet net als de huidige studie met een interval van twee jaar, maar is uitgevoerd onder een oudere steekproef (14-17 jaar). Het onderzoek van Bögels en collega's (2001) vindt geen significante relatie en is uitgevoerd onder respondenten met een gemiddelde leeftijd van 12.6 jaar waardoor de

resultaten van dit onderzoek beter te vergelijken zijn met de resultaten van de huidige studie ($M=11.01$ jaar). Om een mogelijk interactie-effect van leeftijd vast te stellen in het mediatiemodel is vervolgonderzoek nodig waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen verschillende leeftijdsgroepen.

Daarnaast is het mogelijk dat de huidige steekproef een sterk sociaal netwerk heeft waardoor geen significante relatie wordt gevonden waar in vervolgonderzoek rekening mee gehouden kan worden. Voorgaand onderzoek wijst namelijk op een beschermende invloed van vriendschappen (Giaouzi & Giovazolias, 2015; La Greca & Harrison, 2005). Onderzoek met chimpansees wijst uit dat sociaal-angstigen net als niet sociaal-angstigen kwalitatief goede vriendschappen aangaan (Van Leeuwen, 2014). Adolescenten met kwalitatief goede vriendschappen vinden wellicht steun bij hun vrienden nadat zij zijn afgewezen door hun ouders waardoor zij sociale interactie als positief ervaren in tegenstelling tot adolescenten zonder deze vriendschappen. De laatstgenoemde zullen daarom kwetsbaarder zijn voor het ontwikkelen van sociale fobie.

Wel wordt een significante positieve relatie gevonden tussen sociale fobie en prosociaal gedrag op school ruim twee jaar later terwijl een negatieve relatie werd verwacht. Dit wil zeggen dat het ervaren van symptomen van sociale fobie leidt tot meer prosociaal gedrag twee jaar later. Het vinden van een positieve relatie staat in contrast met de bevindingen in eerder onderzoek waarbij een negatieve relatie wordt gevonden (Scharf et al., 2016; Stoltenberg et al., 2013). Dit kan verklaard worden door verschillen in het operationaliseren van de variabele sociale fobie. De huidige studie meet symptomen van sociale fobie gericht op het gevoel van een adolescent dat hij beleeft bij sociale situaties. Voorgaande studies richten zich op verschillende facetten van sociale fobie zoals vermijding en negatieve evaluatie of enkel op vermijding (Scharf et al., 2016; Stoltenberg et al., 2013). Daarnaast is het onderzoek van Scharf en collega's (2016) met een niet-westerse steekproef.

Het vinden van een positieve relatie kan ook verklaard worden door de lage scores op sociale fobie in de steekproef. Adolescenten met weinig symptomen van sociale fobie zijn zich wellicht bewust van hun moeilijkheden bij sociale interactie waardoor zij bewust andere gedragsstrategieën inzetten om te voorkomen dat zij negatieve ervaringen opdoen. Adolescenten met meer symptomen van sociale fobie ervaren waarschijnlijk dermate stress dat zij niet in staat zijn tot alternatieve gedragsstrategieën (De Jong, 2002). De huidige studie zal herhaald moeten worden onder Nederlandse adolescenten voor meer evidentie over de positieve relatie tussen sociale fobie en prosociaal gedrag op school.

Sociale fobie als moderator in de relatie tussen ouderlijke afwijzing en prosociaal gedrag op school

De laatste hypothese ging uit van een interactie-effect van sociale fobie op de relatie van ouderlijke afwijzing op 11-jarige leeftijd en prosociaal gedrag op school op 15-jarige leeftijd. Hierbij werd verwacht dat adolescenten met een sociale fobie minder prosociaal gedrag vertonen na ouderlijke afwijzing dan adolescenten zonder sociale fobie. Deze hypothese is bevestigd. Echter scoren adolescenten met weinig ouderlijke afwijzing en weinig symptomen van sociale fobie het laagste op prosociaal gedrag. Dat deze adolescenten kwetsbaarder zijn kan verklaard worden doordat, zoals eerder beschreven, een kleine mate van ouderlijke afwijzing kan leiden tot meer prosociaal gedrag wanneer de adolescent een positief beeld heeft van interactie. Ook worden adolescenten met sociale fobie wellicht meer gestimuleerd door leerkrachten om prosociaal gedrag te vertonen dan niet sociaal-angstigen.

Er wordt ook een interactie-effect gevonden van afwijzing door moeder en sociale fobie op prosociaal gedrag op school. Bij afwijzing door vader wordt geen interactie-effect vastgesteld. Opmerkelijk is dat deze interactie wel de kwetsbaarheid van adolescenten met een sociale fobie na ouderlijke afwijzing blootlegt. Een verklaring hiervoor is dat voor adolescenten met weinig symptomen van sociale fobie de relatie met moeder steunvoller is dan de relatie met vader. Dit komt omdat moeders geneigd zijn het sociaal-angstige kind in sociale situaties te beschermen terwijl vaders pushen om over de angst heen te stappen wat voor stressvolle situaties zorgt (Bögels, Stevens, & Majadandžić, 2010). De adolescenten in de steekproef scoren laag op sociale fobie. Daarmee kan gesteld worden dat voor deze steekproef de relatie met moeder belangrijker is voor het vertonen van prosociaal gedrag. Bij adolescenten met een hogere score op sociale fobie en afwijzing door moeder wordt de behoefte naar bescherming afgewezen. Dit versterkt het gevoel van *negatieve zelfevaluatie* waardoor de adolescent zichzelf als minder bekwaam beoordeeld tot het uitvoeren van sociale situaties waardoor zij minder prosociaal gedrag vertonen. Opgemerkt moet worden dat beide interactie-effecten erg zwak zijn ($B=-.08$). Er is meer onderzoek nodig in een steekproef waarbij sprake is van hogere scores op sociale fobie en een grotere spreiding zodat de gevonden interactie-effecten kunnen worden bevestigd dan wel ontkracht.

Limitaties

De huidige studie kent een aantal sterke punten. De studie is longitudinaal met een looptijd van ruim vier jaar en er is gebruik gemaakt van een grote steekproef. Ook het meten van de ervaren ouderlijke afwijzing via adolescent-rapportage is een sterk punt. Wanneer gebruik gemaakt zou zijn van ouderrapportage zal er waarschijnlijk sprake zijn van onderrapportage omdat weinig ouders graag bekend maken dat zij hun kind afwijzen. Wel is het goed om te beseffen dat ook bij adolescent-rapportage sprake kan zijn van enige onderrapportage omdat een kind loyaal is naar zijn ouders. Maar omdat de ervaring van de adolescent waarschijnlijk meer invloed heeft op sociaal gedrag dan de afwijzing gerapporteerd door ouders is adolescent-rapportage de beste keuze.

Een beperking van dit onderzoek zijn de lage scores op ouderlijke afwijzing en sociale fobie waardoor mogelijk weinig significante relaties zijn gevonden. Het niet vinden van significante relaties met lage scores neemt niet weg dat mogelijk toch een verband bestaat voor adolescenten met hogere scores. Daarnaast is in dit onderzoek geen rekening gehouden met het samenspel van ouders waarbij inzichtelijk gemaakt kan worden of de invloed van ouderlijke afwijzing verschillend is voor adolescenten waarbij sprake is van afwijzing door beide ouders of adolescenten die afgewezen worden door één van hen. Ook is geen rekening gehouden met het feit dat kinderen van gescheiden ouders voornamelijk bij één ouder woonachtig zijn waardoor rapportage voor de ouder waarmee zij minder contact hebben een vertekend beeld kan geven. Om dit te onderzoeken is een uitgebreide analyse nodig in een klinische steekproef waarbij verschillende combinaties van ouderparen met elkaar worden vergeleken.

De generaliseerbaarheid van dit onderzoek is beperkt. De steekproef heeft een overwegend Nederlandse etnische achtergrond (89.4%) en 87.2% van de respondenten groeit op in een tweeoudergezin terwijl in Nederland momenteel slechts 75.42% van de adolescenten opgroeit in een tweeoudergezin (CBS, 2016). Ook wijst een independent-samples T-test uit dat adolescenten uit het speciaal onderwijs (5.2%) significant lager scoren op sociaal gedrag op school (T3) dan adolescenten die regulier basisonderwijs volgen.

Conclusie en implicaties

Geconcludeerd kan worden dat geen verband bestaat tussen ouderlijke afwijzing en sociale fobie ruim vier jaar later. Sociale fobie kan dus geen mediator zijn in deze relatie, maar blijkt wel een moderator. Het interactie-effect toont dat ouderlijke afwijzing weinig invloed heeft op het sociaal gedrag van adolescenten met symptomen van sociale fobie.

Ouderlijke afwijzing is wel van invloed voor adolescenten met symptomen van sociale fobie wanneer het specifiek om afwijzing door moeder gaat. Met deze informatie kan in interventies extra aandacht worden besteed aan de moeder-kind relatie zodat prosociaal gedrag bevorderd wordt. Ook moet de ernst van sociale fobie worden bijgesteld. Een lage mate van sociale fobie blijkt immers een beschermende factor voor prosociaal gedrag op school. Vervolgonderzoek is nodig om de gevonden verbanden te bevestigen.

Referenties

- Adam, E. K., Gunnar, M. R., & Tanaka, A. (2004). Adult attachment, parent emotion, and observed parenting behavior: mediator and moderator models. *Child Development, 75*(1), 110-122. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00657.x
- Amone-P'Olak, K., Ormel, J., Huisman, M., Verhulst, F. C., Oldehinkel, A. J., & Burger, H. (2009). Life stressors as mediators of the relation between socioeconomic position and mental health problems in early adolescence: the TRAILS study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 48*(10), 1031-1038. doi:10.1097/CHI.0b013e3181b39595
- Arnett, J. J., & Hughes, M. (2012). Cultural Beliefs, *Adolescence and Emerging Adulthood: A Cultural Approach* (pp. 126-161). London, UK: Pearson.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioural change. *Psychological Review, 84*(2), 191-215. doi:10.1037/0033-295X.84.2.191
- Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1963). Vicarious reinforcement and imitative learning. *Journal of Abnormal and Social Psychology, 67*(6), 601-607. doi:10.1037/h0045550
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological-research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*(6), 1173-1182. doi:10.1037/0022-3514.51.6.1173
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497-529. doi:10.1037/0033-2909.117.3.497
- Bögels, S. M., Van Oosten, A., Muris, P., & Smulders, D. (2001). Familial correlates of social anxiety in children and adolescents. *Behaviour Research and Therapy, 39*(3), 273-287. doi:10.1016/S0005-7967(00)00005-X
- Bögels, S. M., Stevens, J., & Majadandžić, M. (2010). Fathers' versus mothers' role in children's socially anxious response to ambiguous situations: an information processing experiment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 52*(5), 599-606. doi:10.1111/j.1469-7610.2010.02345.x
- Borkovec, T. D., Alcaine, O., & Behar, E. S. (2004). Avoidance theory of worry and generalized anxiety disorder. In R. G. Heimberg, D. S. Mennin, & Turk, C. L (Eds.), *Generalized Anxiety Disorder: Advances in Research and Practice* (pp. 77-108). New York, NY: Guilford.

- Caprara, G. V., Kanacri, B. P. L., Gerbino, M., Zuffiano, A., Alessandri, G., Vecchio, G., . . . Bridglall, B. (2014). Positive effects of promoting prosocial behavior in early adolescence: evidence from a school-based intervention. *International Journal of Behavioral Development, 38*(4), 386-396. doi:10.1177/0165025414531464
- CBS (2016). Eenoudergezinnen naar persoonskenmerken; jongeren (0 tot 25 jaar). Geraadpleegd op 28 mei 2017 van, <http://jeugdstatline.cbs.nl/Jeugdmonitor/publication/?DM=SLNL&PA=71780NED&D1=0&D2=0,37&D3=9&D4=0,1&HDR=T,G2,G3&STB=G1&VW=T>
- Chorpita, B. F., Yim, L., Moffitt, C., Umemoto, L. A., & Francis, S. E. (2000). Assessment of symptoms of DSM-IV anxiety and depression in children: a revised child anxiety and depression scale. *Behaviour Research and Therapy, 38*(8), 835-855. doi:10.1016/S0005-7967(99)00130-8
- De Jong, P. J. (2002). Implicit self-esteem and social anxiety: differential self-favouring effects in high and low anxious individuals. *Behaviour Research and Therapy, 44*(5), 501-508. doi:10.1016/S0005-7967(01)00022-5
- Eagly, A. H. (2009). The his and hers of prosocial behavior: an examination of the social psychology of gender. *American Psychologist, 64*(8), 644-658. Doi:10.1037/0003-066X.64.8.644
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., & Shepard, S. A. (2005). Age changes in prosocial responding and moral reasoning in adolescence and early adulthood. *Journal of Research on Adolescence, 15*(3), 235-260. doi:10.1111/j.1532-7795.2005.00095.x
- Ferdinand, R. F., Van Lang, N. D. J., Ormel, J., & Verhulst, F. C. (2006). No distinctions between different types of anxiety symptoms in pre-adolescents from the general population. *Anxiety Disorders, 20*, 207-211. doi:10.1016/j.janxdis.2004.12.003
- Festa, C. C., & Ginsburg, G. S. (2011). Parental and peer predictors of social anxiety in youth. *Child Psychiatry and Human Development, 42*(3), 291-306. doi:10.1007/s10578-011-0215-8
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Giaouzi, A., & Giovazolias, T. (2015). Remembered parental rejection and social anxiety: the mediating role of partner acceptance-rejection. *Journal of Child and Family Studies, 24*(11), 3170-3179. doi:10.1007/s10826-015-0120-z

- Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: statistical mediation analysis in the new millennium. *Communication Monographs*, 76(4), 408-420.
doi:10.1080/03637750903310360
- IBM SPSS statistics 24 voor windows (2016) [computer software]. Armonk, NY: IBM corporation.
- La Greca, A. M., & Harrison, H. M. (2005). Adolescent peer relations, friendships, and romantic relationships: do they predict social anxiety and depression? *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 34(1), 49-61. doi:10.1207/s15374424jccp3401_5
- Laible, D., Carlo, G., Davis, A. N., & Karahuta, E. (2016). Maternal sensitivity and effortful control in early childhood as predictors of adolescents' adjustment: the mediating roles of peer group affiliation and social behaviors. *Developmental Psychology*, 52(6), 922-932. doi:10.1037/dev0000118
- Leary, M. R., Kowalski, R. M., & Campbell, C. D. (1988). Self-presentational concerns and social anxiety: the role of generalized impression expectancies. *Journal of Research in Personality*, 22(3), 308-321. doi:10.1016/0092-6566(88)90032-3
- Lieb, R., Wittchen, H. U., Höfler, M., Fuetsch, M., Stein, M. B., & Merikangas, K. R. (2000). Parental psychopathology, parenting styles, and the risk of social phobia in offspring: a prospective-longitudinal community study. *Archives of general psychiatry*, 57(9), 859-866. doi:10.1001/archpsyc.57.9.859
- Maddux, J. E., Norton, L. W., & Leary, M. R. (1988). Cognitive components of social anxiety: an investigation of the integration of self-presentation theory and self-efficacy theory. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 6(2), 180-190.
doi:10.1521/jscp.1988.6.2.180
- Mallot, M. A., Maner, J. K., DeWall, N., & Schmidt, N. B. (2009). Compensatory deficits following rejection: the role of social anxiety in disrupting affiliative behaviour. *Depression and Anxiety*, 26(5), 438-446. doi:10.1002/da.20555
- Maner, J. K., DeWall, C. N., Baumeister, R. F., & Schaller, M. (2007). Does social exclusion motivate interpersonal reconnection? Resolving the porcupine problem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(1), 42-55. doi:10.1037/0022-3514.92.1.42
- Markus, M. Th., Lindhout, I. E., Boer, F., Hoogendijk, T. H. G., & Arrindell, W. A. (2003). Factors of perceived parental rearing styles: The EMBU-C examined in a sample of Dutch primary school children. *Personality and Individual Differences*, 34, 503-519.

- Newman, M. G., Llera, S. J., Erickson, T. M., Przeworski, A., & Castonguay, L. G. (2013). Worry and generalized anxiety disorder: a review and theoretical synthesis of evidence on nature, etiology, mechanisms, and treatment. *Annual Review of Clinical Psychology, 9*, 275-297. doi:10.1146/annurev-clinpsy-050212-185544
- Oldehinkel, H. J., Veenstra, R., Ormel, J., De Winter, A. F., & Verhulst, F. C. (2006). Temperament, parenting, and depressive symptoms in a population sample of preadolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 47*(7), 684-695. doi:10.1111/j.1469-7610.2005.01535.x
- Pelchat, D., Bisson, J., Bois, C., & Saucier, J. F. (2003). The effects of early relational antecedents and other factors on the parental sensitivity of mothers and fathers. *Infant and Child Development, 12*(1), 27-51. doi:10.1002/icd.335
- Ranta, K., Kaltiala-Heino, R., Koivisto, A.M., Tuomisto, M. T., Pelkonen, M., & Marttunen, M. (2007). Age and gender differences in social anxiety symptoms during adolescence: the social phobia inventory (SPIN) as a measure. *Psychiatry Research, 153*(3), 261-270. doi:10.1016/j.psychres.2006.12.006
- Rohner, R. P. (2008). Introduction: parental acceptance-rejection theory studies of intimate adult relationships. *Cross-Cultural Research, 42*(1), 5-12. doi:10.1177/1069397107309749
- Scharf, M., Kerns, K. A., Rousseau, S., & Kivenson-Baron, I. (2016). Mother-child attachment and social anxiety: associations with friendship skills and peer competence of Arab children. *School Psychology International, 37*(3), 271-288. doi:10.1177/0143034316631179
- Shek, D. T. L. (2000) Differences between fathers and mothers in the treatment of, and relationship with, their teenage children: perceptions of Chinese adolescents. *Adolescence, 35*(137), 135-146.
- Simons, R. L., Robertson, J. F., & Downs, W. R. (1988). The nature of the association between parental rejection and delinquent behavior. *Journal of Youth and Adolescence, 18*(3), 297-310. doi:10.1007/BF02139043
- Stoltenberg, S. F., Christ, C. C., & Carlo, G. (2013). Afraid to help: social anxiety partially mediates the association between 5-HTTLPR triallelic genotype and prosocial behavior. *Social Neuroscience, 8*(5), 400-406. doi:10.1080/17470919.2013.807874
- Tremblay, R. E., Vitaro, F., Gagnon, C., Piche, C., & Royer, N. (1992). A prosocial scale for the preschool behaviour questionnaire: concurrent and predictive correlates. *International Journal of Behavioral Development, 15*(2), 227-245.

- Tu, K. M., & Erath, S. A. (2013). Social discomfort in preadolescence: predictors of discrepancies between preadolescents and their parents and teachers. *Child Psychiatry and Human Development, 44*(2), 201-216. doi:10.1007/s10578-012-0319-9
- Van Leeuwen, E. J. C. (2014). Early social deprivation negatively affects social skill acquisition in chimpanzees (pan troglodytes). *Animal Cognition, 17*(2), 407-414. doi:10.1007/s10071.013-0672-5
- Van Leeuwen, A. P., Verhulst, F. C., Reijneveld, S. A., Vollebergh, W. A. M., Ormel, J., & Huizink, A. (2011). Can the gateway hypothesis, the common liability model and/or, the route of administration model predict initiation of cannabis use during adolescence? A survival analysis – the TRAILS study. *Journal of Adolescent Health, 48*(1), 73-78. doi:10.1016/j.jadohealth.2010.05.008
- Van Oort, F. V. A., Greaves-Lord, K., Verhulst, F. C., Ormel, J., & Huizink, A. C. (2009). The developmental course of anxiety symptoms during adolescence: the TRAILS study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 50*(10), 1209-1217. doi:10.1111/j.1469-7610.2009.02092.x
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Verhulst, F. C., & Ormel, J. (2009). Childhood-limited versus persistent antisocial behavior: why do some recover and others do not? the trails study. *Journal of Early Adolescence, 29*(5), 718-742. doi:10.1177/0272431608325501